

Mateusz Wyżga

Księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XVIII w.

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 2, 126-142

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mateusz Wyżga

(Instytut Historii Uniwersytetu Pedagogicznego
im. KEN w Krakowie)

Księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XVIII w.

Przyczyną powstania kościelnych ksiąg metrykalnych były kwestie wyznaniowe. Notowanie osób ochrzczonych i zawierających małżeństwo, w późniejszym czasie również zmarłych, miało służyć Kościołowi w celach normowania wewnętrznego życia wspólnoty religijnej. Ostatecznie nakaz prowadzenia ksiąg chrztów i ślubów podjęto w czasie Soboru Trydenckiego, na XXIV sesji 11 listopada 1563 r. i stanowiło to istotny element uporządkowania spraw wyznaniowych w Kościele katolickim po pierwszym okresie kryzysowym. Jakkolwiek w diecezjach europejskich obowiązek ten formował się znacznie wcześniej (np. rejestracja chrztów we włoskim Arezzo od r. 1314). Najstarszą znaną księgą metrykalną w archidiecezji krakowskiej są rejestry małżeństw parafii Mariackiej w Krakowie, które notowano od 1548 r. Wiadomo jednak, że w dawnej diecezji krakowskiej prowadzenie ksiąg ślubów zostało polecone statutem synodalnym *De registris sive de metricis habendis* w r. 1459¹. Natomiast obowiązek prowadzenia metryk chrztów i ślubów w Rzeczypospolitej zaprowadzono w latach 1579-1602. Zostało to potwierdzone przez synod prymasa kardynała Bernarda Maciejowskiego w 1607 r. Obowiązek prowadzenia ksiąg zmarłych przyjęto nieco później (1631)².

1 J. Kurpas, *Początki ksiąg metrykalnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1961, t. 2, z. 1-2, s. 5-42; B. Kumor, *Spisy kościelne ludności w Małopolsce w XVIII wieku*, [w:] *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Wrocław 15-18 września 1999 roku. Pamiątniki*, t. 3, cz. 1, Toruń 2001, s. 255-260; C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 91-129.

2 C. Kukło, dz. cyt., s. 91 i nn.

Wartość historyczna nowożytnych ksiąg metrykalnych jest już dziś powszechnie uznawana, zwłaszcza jako przedmiot demografii historycznej. Ukazał to ostatnio Cezary Kukło w dziele *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej* (Warszawa 2009). Podobnie Stanisław Litak w pracy *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku* (Lublin 2004) zwrócił uwagę na mało dziś jeszcze znane archiwa parafialne, przechowujące bogate materiały źródłowe, a jako „szczególnie cenne” wymienił akta metrykalne³. Warto dodać, że szereg informacji demograficznych zawierają również *libri status animarum*.

W archidiecezji krakowskiej księgi metrykalne w znacznej mierze są wciąż przechowywane w oryginałach na terenie poszczególnych parafii. Mikrofilmy nielicznych ksiąg wykonane w latach 70. XX w. znajdują się w Archiwum Państwowym w Krakowie (ul. Sienna). Istnieje niedobór szczegółowych opracowań ksiąg metrykalnych okresu prestatystycznego w parafiach podkrakowskich, gdy tymczasem inwentaryzacja ksiąg metrykalnych Krakowa została już dokonana⁴. Vademe-cum takie pozwala już na wstępne zorientowanie się w stanie zachowania i miejscu przechowywania poszukiwanych źródeł. Z drugiej strony księgi metrykalne nie są zbyt często wykorzystywane do badań historycznych (demograficznych) z racji ich hermetycznego sposobu zapisu i trudności w obróbce danych masowych. Do nielicznych, szeroko czerpiących z tego typu źródeł, prac dotyczących Krakowa i okolicy (ale nie w sposób demograficzny) można zaliczyć publikacje Feliksa Kiryka i Jana Kracika⁵.

Niniejsze zestawienie obejmuje księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XVIII w., w razie potrzeby wybiegając również do XIX stulecia. Są to najczęściej parafie założone jeszcze w wiekach średnich, leżące na północ od krakowskiej aglomeracji miejskiej (Biały Kościół, Bolechowice, Czulice, Goszcza, Giebułtów, Igołomia, Korzkiew, Luborzyca, Liszki, Modlnica Wielka, Morawica, Pobiednik Mały, Raciborowice, Rudawa, Wawrzeńczyce, Więclawice i Zielonki)⁶. Jest to przestrzeń obejmująca tereny, których centrum stanowią doliny dopływów Wisły: Rudawa, Prądnik i Dłubnia, dawniej szeroko wykorzystywane gospodarczo, zwłaszcza przez zakłady wodne: młyny zbożowe, folusze, papiernie, prochnie czy hamernie. Granicą południową jest rzeka Wisła. Obszar ten charakteryzował się korzystnymi warunkami naturalnymi, takimi jak urodzajne gleby, sieć hydrograficzna i rozwinięta sieć drożna. Bliskość krakowskiej aglomeracji miejskiej i często uczęszczanych traktów była powodem znacznej mobilności chłopów osad podkrakowskich. Na prze-

3 S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, Lublin 2004, s. 29.

4 J. Szpak, *Inwentaryzacja metryk parafialnych Krakowa z XVI – XIX wieku oraz ksiąg stanu cywilnego z pierwszej połowy XIX wieku* [w:] „Studia Historyczne”, R. 16:1973, z. 1, s. 49-64.

5 Rudawa: z dziejów wsi podkrakowskiej (do 1945 r.), red. F. Kiryk, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, z. 83, Kraków 1983; J. Kracik, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich*, BK nr 129, Kraków 1993; Zob. również: A. Artymiak, *Sieciechowieckie zapiski metrykalne z lat 1646-1666 jako materiał do dziejów wsi podkrakowskiej*, Jędrzejów 1946; E. Klisiewicz, *Nazwiska mieszkańców parafii Rudawa k. Krakowa w rozwoju historycznym (na podstawie ksiąg metrykalnych z lat 1570-1897)*, Kraków 1977, [mps rozprawy doktorskiej w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie]; ostatnio księgi metrykalne parafii Raciborowice zostały wykorzystane w pracy: M. Wyżga, *Parafia Raciborowice od XVI do końca XVIII wieku. Studium o społeczności lokalnej*, mps rozprawy doktorskiej, Kraków 2010.

6 Niekiedy podajemy dane z innych, okolicznych parafii dla pełniejszego obrazu sytuacji.

mieszczenia miały wpływ czynniki ekonomiczne (szukanie pracy), matrymonialne (przykładowo udział chłopów z parafii Więclawice w ślubach w sąsiedniej parafii Raciborowice w latach 1638-1795 wyniósł aż 37%), czy kształcenie się w zawodzie (np. w krakowskich cechach rzemieślniczych). Miasto wpływało na kształtowanie się osadnictwa i pobudzało przedsiębiorczość okolicznej ludności, stanowiąc miejsce zbytu produktów roślinnych i rzemiosła pozacechowego. Podobnie mieszczanie pojawiali się we wsiach podkrakowskich (np. w charakterze rodziców chrzestnych). Były i minusy. Przykładowo można wymienić zarazy czy działania wojenne. Ziemie na północ od Krakowa stanowiły dla wroga najlepsze podejście pod miasto, gdyż tu nie chroniła go naturalna przeszkoda w postaci rzeki Wisły.

Rejestrację metrykalną w parafiach podkrakowskich zaprowadzono stosunkowo wcześniej. Można to ukazać w oparciu o protokół wizytacji parafii z r. 1783, w którym szczegółowo podano lata zaprowadzenia kolejnych serii ksiąg. Dane przedstawiono w tabeli 1.

Z tabeli 1. wynika, że w parafiach podkrakowskich pierwsze księgi metrykalne pojawiły się w II połowie XVI w., jednak w większości notację chrztów rozpoczęto w XVII w. Na stosunkowo wczesną rejestrację metrykalną mogło mieć wpływ bliskie sąsiedztwo stolicy diecezji. Z drugiej strony prowadzenie ksiąg nie wszędzie miało ciągłość, czemu były winne nie tylko trapiące w coraz większym stopniu klęski elementarne, ale i podejście duchowieństwa. Z wizytacji r. 1783 wiadomo o lukach w prowadzeniu rejestrów i niewłaściwym przechowywaniu ksiąg. W parafii Niegardów *trzecia książka metryk starszych zgniła, w której ani początku, ani końca dojść nie można*. Z kolei w parafii Ruszcza księgi chrztów (1634-1644) były *w kawałkach porozrywanych*, przy tym *jedna z nich nieoprawna i kawałków najstarszych dwa*. Lepiej było w parafii Więclawice, gdzie 7 ksiąg chrztów było w należyтым porządku, a najnowsza spośród nich została oprawiona w białą skórę z narożnikami i srebrnymi klamrami. Do dziś zachowało się 6 z nich, choć posiadają już nowe okładki. Wiadomo dalej o 3 *książkach ślubów*, z których ostatnia miała oprawę z zielonej skóry (zachowały się do naszych czasów 2 starsze). Spośród 3 ksiąg zmarłych notowanych od r. 1711 zachowały się wszystkie. Jak wówczas zapisano, najnowsza z nich była *w czarną skórę oprawna*. Ukazuje ją rycina 1, gdzie uwagę zwraca bogate grawerowanie i liczne ślady działania szkodników. Imponujących rozmiarów księga (36,5x22,5 cm) nawet bez nieistniejącej tylnej okładki waży 3,2 kg⁷.

7 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie [dalej: AKMKr.], Acta Visitationis, t. 54, s. 68, 97, 159.

Tabela 1. Rejestracja metrykalna w dekanacie proszowickim i części dekanatu skalskiego w XVI-XVIII w. w świetle wizytacji biskupiej z 1783 r.

Dekanat	Parafia	Księgi chrztów	Księgi ślubów	Księgi zmarłych	Liczba ksiąg*
Skalski	Skała	1738	1738	1737	–
	Korzkiew ¹	(1764-1791)	–	1769	–
	Giebułtów	1683	1692	1692	–
	Zielonki	1656	1656	1656	–
	Modlnica	1736	1703	–	–
	Bolechowice	1593-1645, 1675...	1593-1645, 1675...	1764	–
	Biały Kościół	1617	1694	1694	–
Proszowicki	Więclawice	1615	1615	1711	–
	Poborowice	1657	1703	1764	4
	Proszowice	1609	1609	1725	14
	Koniusza	1666	1666	1735-1762, 1765...	–
	Biórków	1602	1659	1671	5
	Pobiednik	1674	1689	1749	–
	Wawrzeń- czyce	1646	1676	1719-1769, 1775...	10 ²
	Igołomia	1609	1688	1725	12
	Górka	1690	1712	1712	4
	Ruszcza	1593-1622, 1634-1644, 1659...	1593-1635, 1663-1679, 1687...	1749	5
	Czulice	1655	1655	1720	7
	Raciboro- wice	1604-1655, 1669... ³	1637-1655, 1674...	Przed 1685	10
	Żębocin	1603	1604-1647, 1663...	1762	4
	Niegardów	1739	1767	1767	2
	Luborzycza	1690	1703-1727, 1740...	1741	–
	Mogiła	1691	1691	1724	–
	Pleszów	1593-1631, 1657...	1657	1657	–

Źródło: M. Wyżga, *Parafia Raciborowice od XVI do końca XVIII wieku. Studium o społeczności lokalnej*, maszynopis rozprawy doktorskiej, Kraków 2010, s. 15.

* Podano jedynie w przypadku, jeśli liczbę ksiąg zapisano w wizytacji.

Księga zmarłych parafii Więclawice z lat 1774-1838 (Archiwum Parafii Więclawice)¹.

¹ Zdjęcia do artykułu wyk. Autor (przy. red.).

W protokole wizytacji parafii Więclawice z r. 1614 nie ma wzmianki o księgach metrykalnych (w innych parafiach z tej wizytacji też brak takiej informacji). W 1619 r. pojawiła się wzmianka o prowadzeniu księgi chrztów i ślubów (*metrica baptisator [...] et matrimoni [...] contrahentiu [...] in libris ligalis scribuntur*). Podobnie były prowadzone księgi metrykalne chrztów i ślubów w Czulicach (*in libris ligatis scribuntur*), Igołomii, Wawrzeńczycach (tam również zapis: *non secundum formam*) i w Luborzycy. Z przeglądu następnych wizytacji wynika, że księgi metrykalne były prowadzone regularnie. W 1629 r. zapisano jedynie, że metryki w Więclawicach *pisane są wiarygodnie*, podobnie jak w Czulicach, Igołomii, Raciborowicach czy Wawrzeńczycach. Z kolei w Goszczy chrzty były zapisywane już dawniej, ale rejestrację ślubów rozpoczęto dopiero od 28 stycznia 1629 r. W parafii Zielonki obie serie metryk pisano w jednej księdze, tak samo w Giebułtowie, Modlnicy, Bolechowicach i Białym Kościele. Co ciekawe, w wizytacji parafii Korzkiew nie ma wzmianki o metrykach⁸. Do-

⁸ AKMKr., sygn. AVCap. 41, s. 92, 101, 103, 104; sygn. AVCap. 42, s. 17-18, 18v, 23v, 25, 26, 56, 57, 58, 59, 59v.

dać należy, że podane w wizytacji dane dla parafii Modlnica są błędne. Do dziś znajduje się tam księga mieszcząca chrzty (od 1607 r.) i śluby (od 1601 r.), zatem 100 lat wcześniej, niż wynikałoby to z protokołu wizytacyjnego⁹.

Materiał użyty do zrobienia ksiąg wskazuje na kondycję finansową parafii. Przykładowo najstarsza księga ślubów parafii Więclawice (1615-1682) czy część metryk parafii Raciborowice posiada okładki pergaminowe z wiązaniem. Jak wiadomo, proces wyprawienia pergaminu był bardziej skomplikowany i droższy od zwykłej skóry. Metryki zapisywano na powszechnie używanym papierze czerpanym. Nie wykluczone, że w parafiach, o których mowa, używano papieru z najbliższych piarni działających w okolicy Krakowa, np. w Prądniku Czerwonym, Mogile, Wilczkowicach czy Młodziejowicach¹⁰. Potwierdza to znak wodny zakładu papierniczego w podkrakowskiej wsi cysterskiej Mogiła, widniejący na kartach księgi ślubów parafii Czulice z r. 1655¹¹. Do pisania służył atrament żelazowo-galasowy.

Od czasów zakończenia II wojny światowej stan zachowania, a właściwie stan wiedzy o przechowanych księgach metrykalnych, jest różny. Oddaje to ankieta dla proboszczów, sporządzona w 1946 r. na polecenie państwa. Proboszczowie byli w nich zobowiązani do wykazania, z jakich lat mają zachowane wpisy metrykalne (*Wykaz ksiąg /miejscowych i innych aktów stanu cywilnego/ metrykalnych*). Z ankiet wynika kilka istotnych faktów. Po pierwsze niektórzy proboszczowie nie wiedzieli lub zataili fakt posiadania staropolskich metryk. Przykładowo w Więclawicach ksiądz (A. Bosak) zanotował, że metryki rozpoczynają się w 1800 r. W ankiecie na ogół stwierdzano, że nie ma przerw w rejestracji aktów metrykalnych. Jedynie w Czulicach proboszcz zauważył *duże przerwy w księgach między r. 1651 a 1868, a brakujące księgi zostały zniszczone w r. 1914 w czasie inwazji rosyjskiej*. Wiadomo dalej, że parafia Czulice zmieniała granice w latach 1791 i 1827/1828. Proboszcz Czulic miał określony, niechętny stosunek do władzy państwowej. W ankiecie wyraził się bowiem mocno, komentując pojmowanie parafii w kryteriach urzędu: *Urzędu stanu cywilnego nie ma! Jest Urząd parafialny rz.kat. w Czulicach. Parafia istnieje przed 1438 r. Księgi metrykalne polecił zaprowadzić Sobór trydencki 1651 r.*¹² Także w innych parafiach kapłani wskazywali w ankietach, że nie ma w ich parafii Urzędu Stanu Cywilnego, lecz urząd parafialny prowadzący księgi dla celów wyznaniowych¹³.

Przerwy w notacji metrykalnej odnotowano jeszcze w kilku parafiach: Morawica (chrzty 1803-1815, śluby 1853-1857), Tyniec (chrzty 1785, śluby 1783-1785, pogrzeby 1784-1786), Zielonki (1812-1836) oraz Więclawice (chrzty 1842-1900; po-

9 Archiwum Parafii Modlnica, Księga chrztów i ślubów 1601-1676, bez pag. Podobnie Autor osobiście zlokalizował w Archiwum Parafii Giebułtów księgi chrztów od r. 1600, ślubów od 1660 i pogrzebów od 1664 r.

10 Zob. W. Budka, *Papiernia w Młodziejowicach*, Wrocław 1951; Tegoż, *Z dziejów papiernictwa krakowskiego w XVII wieku*, Warszawa 1960.

11 Archiwum Parafii Czulice, Księga ślubów 1655-1781, bez pag.

12 Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: APKr.), sygn. UW II 685, s. 625-626.

13 Proboszczowie parafii leżących na obszarze zaboru austriackiego zostali zobowiązani do zapisywania akt stanu cywilnego patentem cesarskim z 20 lutego 1784 r. Przepisy te w późniejszym okresie były wielokrotnie uzupełniane i przekształcane; Z. Szulc, *Przepisy prawne dotyczące prowadzenia ksiąg metrykalnych w Galicji*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 1995, t. 3, s. 33 i n.; B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800-1914)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 7, 1975, s. 95-104.

grzeby 1849-1919; śluby 1800-1849). Niewielu odpowiedziało na pytanie o istnienie kopii metryk. W Rudawie ksiądz o nazwisku Siedlecki podał, że kopie od 1860 r. deponowane są w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Ksiądz Andrzej Parysz z Liszek zanotował, że *kopie ksiąg metrykalnych od którego roku nie wiadomo do roku 1944 włącznie znajdują się w Kurii Metropolitalnej w Krakowie*. Przy okazji dodał, że księgi chrztów stanowią 25 tomów, śluby 23 tomy, a pogrzeby 16 tomów (do r. 1946). Jeszcze dokładniej wykazano zestawienie metrykaliów w Morawicy. Chrzty miały 38 tomów (I-XXXVIII; lata 1641-1845), a kolejne 53 tomy z okresu 1810-1863; śluby w 17 tomach (I-XVII; lata 1640-1945), następne 43 tomy z lat 1810-1863; metryki pogrzebów w 26 tomach z okresu 1670-1945 (I-XXVI) oraz 53 tomy z 1810-1863. Razem było w archiwum parafialnym 230 tomów¹⁴.

W Pleszowie 3 serie metryk były prowadzone zbiorczo w jednej księdze do r. 1780, a następnie rozdzielono je na poszczególne tomy (w ankiecie został dołączony szczegółowy załącznik). W Białym Kościele był w użyciu wykaz duplikatów metrycznych, które przechowywano w Archiwum Oddziału Hipotecznego w Olkuszu (wprowadzony w I poł. XIX w. obowiązek prowadzenia duplikatu nakazywał przekazywanie go do archiwum hipotecznego sądów powiatowych). W Bolechowicach przesyłano je dopiero od 30 lat. Duplikaty akt metrykalnych nadal znajdowały się w parafiach: Luborzyca (1942-1945), Biały Kościół (1940-1945) i Korzkiew (od 1938 r.). Z kolei ks. dziekan Józef Jamróz, proboszcz w Raciborowicach, zapisał w ankiecie, że parafia posiada metryki pisane od 1797 r., choć wiadomo, że był w posiadaniu ksiąg datowanych od r. 1604. Wydaje się, że Jamróz nie posiadał szczegółowej wiedzy w tym zakresie lub z jakichś przyczyn nie chciał podać informacji o nich. Albo w jego rozumowaniu nie były to księgi wytworzone przez urząd stanu cywilnego *sensu stricto*¹⁵. Z tabeli 2 wynika, że najwcześniejszą rejestrację podano w Morawicy i Czulicach (połowa XVII w.).

Sporządzony i wydany w r. 1983 „Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej” winien podawać bardziej rzeczywiste dane. Jak się okazało, wcale tak nie jest. Tu również posłużono się ankietą skierowaną do proboszczów. W tabeli 3 uwagę zwraca, że jeszcze 17 lat temu podawano, że metryki w Więclawicach pochodzą dopiero z połowy XIX w., a zatem 50 lat później niż podał to ks. Bosak w r. 1946. Powyższe dane wymagają zatem weryfikacji ze stanem rzeczywistym w parafiach (różnice widoczne również w Korzkwi). Nadto wątpliwości wzbudza informacja, że w parafii Św. Kazimierza w Rybnej znajdują się księgi metrykalne od XV w.¹⁶. Pewne różnice wyłoniły się po zapoznaniu z metrykami przechowywanymi obecnie w Archiwum Parafii Rudawa. W cytowanym katalogu zanotowano, że chrzty i śluby były rejestrowane w Rudawie od r. 1572, zaś zgony od r. 1576. W rzeczywistości od r. 1576 notowane są tam chrzty, zaś śluby od r. 1572, choć na karcie tytułowej znajduje się informacja o początku zapisów ślubów jesz-

14 APKr., sygn. UW II 685, s. 675-676.

15 APKr., sygn. UWKr. 685, s. 693-694.

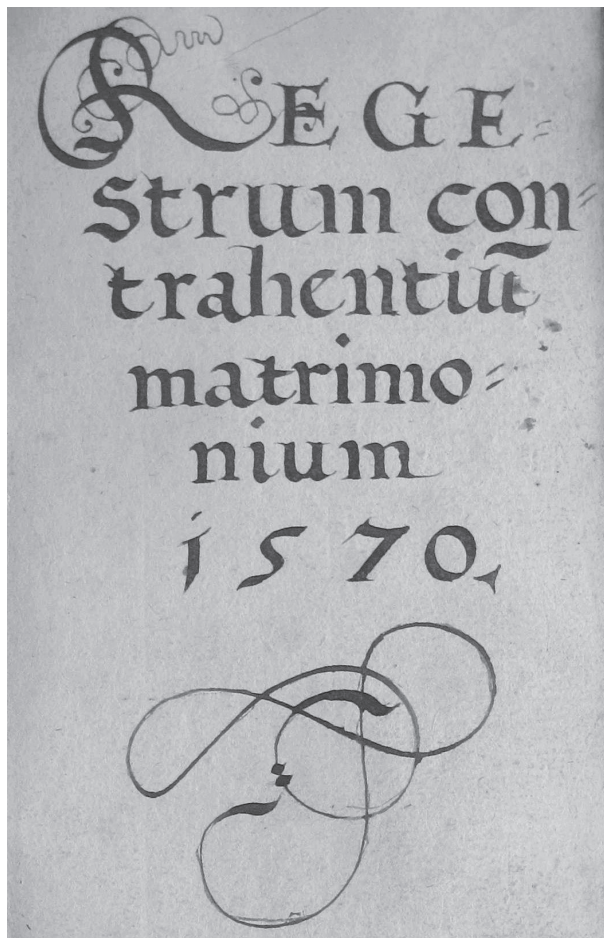
16 *Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej*, red. S. Dadak, Kraków 1983, s. 218. Wiadomo, że parafia Rybna przekazała swe najstarsze księgi do Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie: chrzty od 1600 r. oraz śluby od 1608 r.; AKMKr., *Kopie metryk parafii*, bez pag.

cze w 1570 r. (Rycina 2). Metryki parafii Rudawa to najstarsze rejestry metrykalne wśród parafii podkrakowskich.

Tabela 2. Księgi metrykalne parafii podkrakowskich w świetle ankiety państwowej dla proboszczów z 1946 r.

Parafia	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Język zapisu metryk	Proboszcz	Powiat
Rudawa	1798	1798	1798	łac.	Siedlecki	Chrzanów
Biskupice	1595	?	1707	łac.	–	Kraków
Bolechowice	1797	1797	1797	łac.	Rayski (?)	Kraków
Czernichów	1797	1797	1797	łac.	–	Kraków
Czulice	1651	1651	1651	łac.	Stefan Grzipiel (?)	Kraków
Giebułtów	1810	1810	1810	pol-łac. 1810-1871, 1864...	Franciszek Wajda	Kraków
Liszki	1674	1756	1711	łac.	Andrzej Paryś	Kraków
Modlnica	1857	1857	1857	łac.	–	Kraków
Mogiła	1723	1723	1723	łac.	Józef Zastawiak	Kraków
Morawica	1641	1640	1670	łac.	Jan (Wnek)	Kraków
Pleszów	1686	1686	1686	łac.	Góralik	Kraków
Ruszcza	1865	1865	1865	łac.	–	Kraków
Tyniec	1718	1644	1764	łac.	Piotr (Rostrazowicz)	Kraków
Wieliczka	1591	1591	1746	łac.	–	Kraków
Zabierzów	1876	1884	1858	łac.	Dusza	Kraków
Zielonki	1797	1797	1797	łac.	Adam Zięba	Kraków
Goszcza	1810	1810	1810	pol-ros.	–	Miechów
Igołomia	1810	1810	1810	pol-ros.	Jaracz (?)	Miechów
Luborzycza	1810	1810	1810	pol-ros.	–	Miechów
Niedźwiedź	1810	1810	1810	łac.	–	Miechów
Słomniki	1681	1681	1681	łac.	–	Miechów
Więclawice	1800	1800	1800	pol. 1800-1863; ros. 1863-1915	A. Bosak (?)	Miechów
Biały Kościół	1816	1816	1816	pol, łac., ros.	–	Olkusz
Skała	1810	1810	1810	–	–	Olkusz
Korzkiew	1826	1826	1826	pol. 1826-1868; ros. 10 V 1868-31 XII 1914; od 1 I 1915 pol.	–	Olkusz

Źródło: APKr., sygn. UW II 685, s. 493-494, 607-608, 615-616, 625-626, 633-634, 653-654, 661-662, 669-670, 675-676, 689-690, 717-718, 729-730, 733-734; sygn. UW II 686, s. 25-26, 33-34, 61-62, 85-86, 129-130, 153, 671, 717, 737.

Karta tytułowa księgi ślubów parafii Rudawa z 1570 r. (Archiwum Parafii Rudawa).

Formalnym właścicielem ksiąg metrykalnych i praw autorskich do nich jest właściwa parafia, w której są one prowadzone. Tym niemniej księgi metrykalne lub ich kopie są też przechowywane w archiwach państwowych i kościelnych (zwłaszcza księgi XIX-wieczne jako wytwór parafii w rozumieniu urzędów stanu cywilnego). Niekiedy zbiory ksiąg metrykalnych są zdeponowane w różnych miejscach. Przykładowo można podać w tym miejscu księgi metrykalne parafii Więclawice. Obecnie 9 staropolskich ksiąg metrykalnych (5 metryk chrztów, 3 metryki pogrzebów i 1 metryka ślubów) znajduje się w archiwum parafii Więclawice, zaś Muzeum Regionalne w Miechowie jest w posiadaniu najstarszej księgi ślubów parafii Więclawice z 1615-1682¹⁷.

¹⁷ Rękopis z niewiadomych przyczyn stanowi obecnie własność założonego przed I wojną światową Muzeum Regionalnego w Miechowie. Może mieć to związek z tym, że parafia Więclawice do połowy lat 20. XX wieku znajdowała się w diecezji kieleckiej. Obecnie księga znajduje się w Pracowni Konserwacji Papieru i Skóry Zamku Królewskiego na Wawelu, gdzie została złożona do prac konserwacyjnych. Można na niej dostrzec ślady zużycia oraz działania owadów itp. Są wynikiem szkodnictwa kołatek oraz spuszczeni jedzących drewno

Tabela 3. Księgi metrykalne wybranych parafii podkrakowskich według katalogu Kurii Metropolitalnej w Krakowie (1983)

Parafia	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Dekanat	Kronika
Raciborowice	XVI w.	XVI w.	XVI w.	Mogilski	1892
Więclawice	1850	1842	1850	Bolechowski	1975
Czulice	1655	1655	1721	Niepołomicki	1965
Igołomia	1797	1797	1797	Niepołomicki	1879
Wawrzeńczyce	1674	1826	1797	Niepołomicki	1932
Giebułtów	1660	1660	1664	Bolechowski	1882
Korzkiew	1848	1840	1868	Bolechowski	-
Biały Kościół	1771	1818	1797	Bolechowski	1927
Modlnica Wielka	1607	1607	1607	Bolechowski	1327 [sic!]
Morawica	1776	1776	1776	Czernichowski	-
Rudawa	1572	1572	1576	Krzeszowski	1890
Bolechowice	1644	1644	1663	Bolechowski	Jest
Zielonki	1797	1797	1797	Bolechowski	1800
Luborzyca	1797	1740	1837	Niepołomicki	-
Liszki	k. XVII w.	k. XVII w.	k. XVII w.	Czernichowski	1881

Źródło: *Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej*, red. S. Dadak, Kraków 1983, s. 155, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 213-214, 282, 334, 336, 338, 341.

Archiwum Państwowe w Krakowie przechowuje kopie XIX-wiecznych ksiąg metrykalnych parafii Więclawice. Warto dodać, że archiwum to posiada znikomą liczbę metryk lub ich mikrofilmów z parafii podkrakowskich (zob. tabela 4). Zasób mikrofilmów Archiwum Państwowego w Krakowie pochodzi z okresu działalności digitalizacyjnej Mormonów (1970-1972). Znajdujące się tam metrykalia z okresu staropolskiego, poza leżącymi obecnie w granicach miasta Krakowa parafiami Mogiła i Tyniec, pochodzą jedynie z parafii Raciborowice. Według katalogu ww. archiwum w poniższej tabeli zestawiono informacje o mikrofilmach ksiąg metrykalnych wybranych parafii podkrakowskich.

i „przegryzających się” przez papier w poszukiwaniu pokarmu (stąd charakterystyczne dziurki). Z kolei skóra jest pożywieniem dla żywiaka chlebowca i pustosza kradnika, którego larwy czynią większe spustoszenie niż dorosły owad. Warto wspomnieć również o rybakach cukrowych, które żywią się klejem glutenowym, jakim niekiedy podklejany był papier; A. Krajewski, M. Matejak, *Ewolucja poglądów na niszczenie księzek i rękopisów przez owady oraz na metody ochronne*, „Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki”, nr 1- 2/2003, s. 22–33. W opinii eksperta księga ta od czasu jej wytworzenia nie była poddawana do chwili obecnej żadnym zabiegom konserwatorskim. Za pomoc w skorzystaniu z omawianej księgi ślubów dziękuję serdecznie Panu Stanisławowi Piwowarskiemu Prezesowi Zarządu Oddziału PTTK w Miechowie oraz Pani Ewie Pietrzak, konserwatorowi Pracowni Konserwacji Papieru i Skóry Zamku Królewskiego na Wawelu.

Tabela 4. Mikrofilmy akt metrykalnych w Archiwum Państwowym w Krakowie

Parafia	Chrzty	Śluby	Pogrzeby	Uwagi
Raciborowice	1604	1638	1690	-
Więclawice	1810	1810	1810	-
Ruszcza	1797	1797	1871	-
Czulice	-	-	-	-
Bolechowice	1815	1815	1815	-
Mogiła	1691	1691	1723	Pisane łącznie
Tyniec	1718	1614	1776	W części łącznie
Luborzyca	1810	1810	1810	-
Igołomia	-	-	-	-
Liszki	1810	1810	1810	-
Wawrzeńczyce	-	-	-	-
Giebułtów	1818	1818	1818	-
Korzkiew	1810	1810	1810	-
Zielonki	1816	1816	1816	-
Biały Kościół	1810	1811	1810	-
Modlnica	1816	1816	1816	-
Morawica	1810	1810	1810	-
Rudawa	-	-	-	-
Pleszów	1686	1686	1686	Do 1723 r. prowadzone łącznie
Goszcza	1810	1810	1810	-
Niedźwiedź	1810	1810	1810	-

Źródło: APKr., Mikrofilmy akt metrykalnych, t. I-II, sygn. 388.

Stan zachowania ksiąg metrykalnych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie ilustruje tabela 5. Archiwum posiada kopie XIX-wiecznych ksiąg metrykalnych oraz nieliczne oryginały z okresu wcześniejszego. Z interesującego nas obszaru odnotowano rejestry metrykalne parafii Bolechowice (chrzty 1593-1643; śluby 1592-1641) i parafii Giebułtów (chrzty 1732-1889; śluby 1726-1889; pogrzeby 1726-1889)¹⁸. W przypadku tej ostatniej we wszystkich trzech seriach metryk wycofano

18 Archiwum nie posiada wielu oryginałów metryk staropolskich, które nadal najczęściej znajdują się na terenie parafii. Spośród zdeponowanych można wymienić: Rybna (chrzty 1600, śluby 1608), Droginia (chrzty 1611-1653; 1655-1685, 1737-1775; śluby 1618-1653, 1685-...), Szaflary (chrzty 1610-1680, śluby 1610-1675), Nowy Targ (chrzty 1675, śluby 1726, pogrzeby 1761), Polanka Wielka (1603, 1601, 1682), Radziszów (1603, 1606, 1751), Wieliczka (1591, 1766, 1746), Dziekanowice (1609, 1609, 1726); AKMKr., Katalog metryk w posiadaniu Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie do końca XIX w., *passim*.

księgi za lata 1822 i 1847¹⁹. W poniższej tabeli brak danych na temat parafii w Zielonkach, Więclawicach, Igołomi i Wawrzeńcycach. Częściowo można to wyjaśnić dawną granicą zaboru rosyjskiego i austriackiego. Jak wiadomo, w r. 1925 papież Pius XI ogłosił bullę „Vixdum Poloniae unitas”. Na jej podstawie 10 parafii diecezji kieleckiej zostało przyłączone do archidiecezji krakowskiej: Raclawice, Gorenice, Korzkiew, Biórków Wielki, Igołomia, Wawrzeńczyce, Pobiednik Wielki i Luborzyca. Stąd pewne archiwalia mogą się znajdować w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach.

Tabela 5. Księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XIX w. w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

Parafia	Księgi chrztów	Księgi ślubów	Księgi pogrzebów
Bolechowice	1593-1643; 1817-1889	1592-1641; 1817-1889	1817-1889
Czulice	1823-1876; 1882-1889	1823-1876; 1882-1889	1823-1876; 1882-1888
Giebułtów	1732-1889	1726-1889	1726-1889
Liszki	1818-1889; 1946-1962	1818-1889; 1946-1962	1818-1889; 1946-1962
Modlnica	1817-1889	1817-1889	1817-1889
Morawica	1827-1889	1827-1889	1827-1889
Raciborowice	1825-1875; 1882-1889	1825-1875; 1882-1889	1825-1875; 1882-1889
Rudawa	1825-1885; 1887-1889	1825-1885; 1887-1889	1825-1885; 1887-1889
Ruszcza	1817-1842; 1847-1879	1817-1842; 1847-1876; 1878-1879	1817-1832; 1834-1842; 1847-1879

Źródło: AKMKr., Katalog metryk w posiadaniu Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie do końca XIX w., passim.

Jak wiadomo, duży zbiór kopii ksiąg metrykalnych (mikrofilmów) jest w posiadaniu Centralnej Biblioteki Kościoła Mormonów w Salt Lake City (USA)²⁰. Kopiści mormońscy podjęli akcję mikrofilmowania w parafiach podkrakowskich omawianych archiwaliów w latach 1970-1972²¹. Z interesujących nas parafii można wymienić np. mikrofilmy nowożytnych ksiąg metrykalnych z Raciborowic (podobnie jak to jest w Archiwum Państwowym w Krakowie). Przykładowo kopie ksiąg metrykalnych parafii Więclawice pochodzą z lat 1810-1865²². Dane zostały ukazane w tabeli 6. Wynika z nich, że również księgi XIX-wieczne nie są kompletne.

19 Informacja zanotowana w inwentarzu pod datą: 21 listopada 1995.

20 Zob. <http://www.familysearch.org>.

21 Więcej o digitalizacji i udostępnianiu zbiorów Mormonów zob.: J.Hass-Skalska, *Mormoni czyli Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, <http://stary.genpol.com/displayarticle73.html>; (odczyt: 27 VI 2010 r.)

22 Jak podano, mikrofilm został wykonany w roku 1971 z rękopisów znajdujących się w Archiwum Państwowym w Warszawie [sic!]. Mikrofilm zatytułowano: „Civil transcripts of Roman Catholic register of births, marriages and deaths in Więclawice, Kraków, Poland”. Praca mieści się na 5 rolkach filmu (35 mm); [http://www.familysearch.org/eng/library/fhlcatalog/supermainframeset.asp?display=titledetails&titleno=41104&disp=Kopie++ksi%26%23x119%3Bg++metrykalnych+&columns=*,0,0](http://www.familysearch.org/eng/library/fhlcatalog/supermainframeset.asp?display=titledetails&titleno=41104&disp=Kopie++ksi%26%23x119%3Bg++metrykalnych+&columns=*,0,0;); (odczyt: 27 VI 2010 r.)

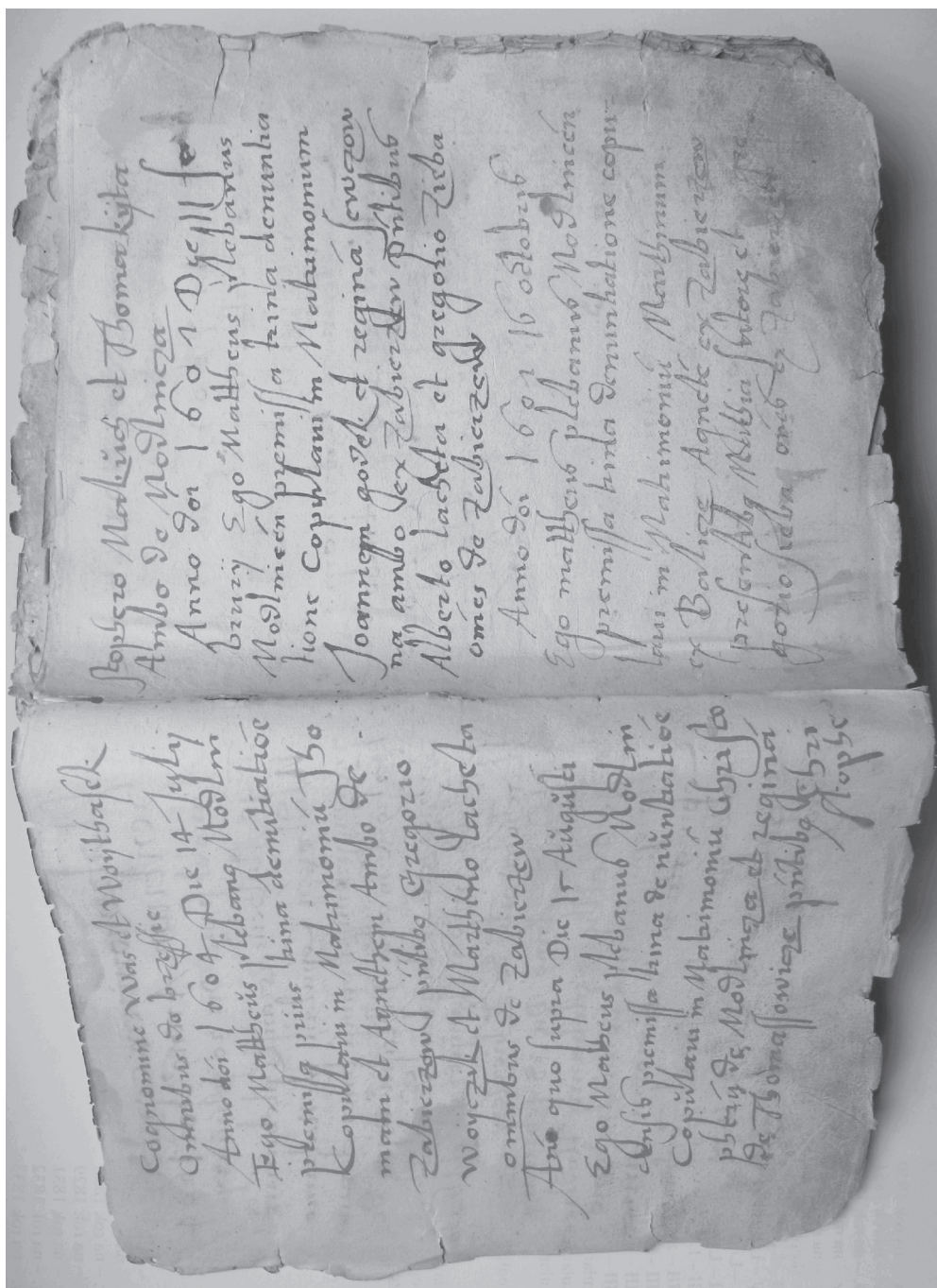
Tabela 6. Kopie ksiąg metrykalnych w posiadaniu Biblioteki Historii Rodziny (Mormonów) w Salt Lake City.

Parafia	Księgi metrykalne (lata)
Raciborowice	1604-1870
Więclawice	1810-1865
Czulice	-
Igołomia	-
Wawrzeńczyce	-
Giebułtów	1818-1854
Korzkiew	1810-1870
Biały Kościół	1810-1870
Modlnica Wielka	1816-1853
Morawica	1810-1854
Niedźwiedź	1810-1870
Rudawa	-
Luborzyca	1810-1855
Bolechowice	1815-1854
Zielonki	1816-1854
Liszki	1810-1853
Mogiła	1691-1880
Goszcza	1810-1867

Źródło: <http://www.familysearch.org>, (dostęp: 11 XI 2010)

Wstępnie rozpoznany stan zachowania ksiąg metrykalnych parafii podkrakowskich przekonuje, że można podjąć badania porównawcze z metrykami parafii krakowskich. Stan obecny tych ostatnich przedstawia się następująco: Parafia Św. Anny (1568, 1568, 1714); parafia Mariacka (1578, 1548, 1773); parafia Św. Floryana (1639, 1636, 1726); parafia Św. Krzyża (1598, 1689, od r. 1677 łącznie prowadzona księga chrztów i zgonów, zaś od r. 1736 zgony prowadzono osobno); parafia Wszystkich Świętych (1593, 1797, 1760); parafia Bożego Ciała (1578, 1691, 1712); parafia Katedra Wawelska (1598, 1608, 1743); parafia Św. Mikołaja (1612, 1622, 1714); Św. Szczepana (1585, 1586, 1736); parafia Najświętszego Salwatora (1592, 1613, 1737); parafia Św. Jakuba (1597, 1648, 1736); parafia Św. Stanisława na Skałce (1636, 1636, 1737) - warto zaznaczyć, że w tej parafii osobno rejestrowano chrzty ślubne (1761-1832) i nieślubne (1761-1821)²³.

23 APKr., *Mikrofilmy akt metrykalnych*, t. I-II, sygn. 388, passim; J. Szpak, *Inwentaryzacja metryk parafialnych Krakowa z XVI-XIX wieku oraz ksiąg stanu cywilnego z pierwszej połowy XIX wieku* [w:] „Studia Historyczne”, R. 16: 1973, z. 1, s. 56-57; *Katalog kościołów i duchowieństwa archidiecezji krakowskiej*, red. S. Dadak, Kraków 1983, s. 65-124.

Księga chrztów i ślubów parafii Modlnica z lat 1601-1676, b. pag. (Archiwum Parafii Modlnica Wielka).

Inicjatywę digitalizacji znajdujących się w parafiach staropolskich ksiąg metrykalnych podjęło Stowarzyszenie „Korona Północnego Krakowa” w porozumieniu z Kurią Metropolitalną w Krakowie oraz proboszczami poszczególnych parafii²⁴. Na chwilę obecną zdigitalizowano księgi metrykalne parafii Więclawice, Raciborowice, Czulice i Rudawa do końca XVIII w. oraz został wykonany inwentarz archiwalny ksiąg metrykalnych w latach 1615-1945. Jak czytamy we wstępie inwentarza metryk parafii Więclawice: *Podjęta praca ma na celu upowszechnienie i cyfrowe zabezpieczenie staropolskich ksiąg metrykalnych, będących jednymi z najcenniejszych dokumentów z obszaru Korony Północnego Krakowa (...). W Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia znajdują się cele związane z badaniami obszaru, jaki ona obejmuje. Łączy się to z upowszechnianiem dziedzictwa kulturowego przy użyciu nowoczesnych technologii cyfrowych. Docelowo publikacja elektroniczna i budowa informatycznej bazy danych o przodkach mieszkańców Korony Północnego Krakowa przyczyni się do poszerzenia wiedzy mieszkańców o własnych korzeniach, pierwszych nazwiskach i nazwach miejscowych (zarówno o tych zapomnianych, jak i o dawnym brzmieniu obecnie istniejących). Umacnianie pojęcia „Małej Ojczyzny” jest potrzebne zwłaszcza na omawianym obszarze, gdzie wskutek dynamicznego rozwoju mieszkalnictwa zanika koloryt społeczności lokalnej. Działania w celu rozbudzenia świadomości przeszłości powinny być kierowane nie tylko do zasiedziały od kilku wieków rodzin, ale i do nowych mieszkańców, którzy wybrali to miejsce na swój dom*²⁵.

Księgi metrykalne parafii podkrakowskich z XVI-XVIII w. wciąż stanowią nierozpoznany szerzej obszar do badań nad społeczeństwem staropolskim. Mowa tu nie tylko o demografii historycznej. W źródłach tych pojawiają się informacje o zdarzeniach z bliskiej historii, ważne dla monografii regionalnych i lokalnych. Można rzec, że są one jednym z czynników rozwijających i spajających poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców tego obszaru, choćby poprzez zestawienia najstarszych nazwisk czy poszukiwania genealogiczne. Mimo to księgi metrykalne nie są łatwo dostępne. Oryginały często znajdują się nadal w parafiach, zaś ich kopie, przeważnie niekompletne, przechowują archiwa. Jak wynika z przedstawionych zestawień, korelacja pomiędzy stanem wiedzy i stanem zachowania ksiąg metrykalnych w omawianych parafiach wskazuje na rozbieżności. Popularyzacja tego typu źródeł i ich digitalizacja, czego przykładem są działania Stowarzyszenia „Korony Północnego Krakowa”, pozwoli na szerszy dostęp zainteresowanych do metrykaliów. Stanowiąc będzie również, jak do tej pory jedyną kopię cyfrową staropolskich metryk parafii podkrakowskich.

24 Stowarzyszenie „Korona Północnego Krakowa” zostało powołane 9 marca 2006 r. Jego założycielami byli przedstawiciele społeczności lokalnej regionu 7 gmin sąsiadujących z Krakowem od północy: Igołomia-Wawrzeńczyce, Kocmyrzów-Luborzyca, Michałowice, Zielonki, Wielka Wieś, Zabierzów i Liszki.

25 M. Wyżga, *Księgi metrykalne parafii Więclawice (1615-1945)*, maszynopis, Raciborowice 2010, s. 3 i nn.

Приходские метрические книги окрестностей Кракова XVI-XVIII вв.

Окрестности Кракова отличались благоприятными природными условиями (например, хорошей почвой, речной сетью, развитой дорожной сетью). Близость городской агломерации и основных путей сообщения вызвала высокую мобильность крестьян, живших в окрестностях Кракова. Метрическая регистрация в местных приходах была введена сравнительно рано (например, в приходе Рудава крещения и венчания регистрировались с 70-х гг. XVI в.). Уровень знаний о метрических книгах нового времени неудовлетворителен, а сведения, приводимые в архивах и научных работах, отличаются существенными расхождениями, их необходимо сопоставить с действительным положением дел в приходах. Дело в том, что эти источники чаще всего хранятся в оригиналах на территории отдельных приходов. В архивах же в основном находятся реестры XIX в. Государственный архив в Кракове располагает микрофильмами лишь нескольких сельских приходов старопольского периода (например, книги прихода Рациборовице за 1604–1797 гг.), которые были изготовлены в начале 70-х гг. XX в. Между тем в Архиве митрополичьей курии в Кракове хранятся немногочисленные оригиналы метрических записей этого периода (например, книги регистрации крещений прихода Болеховице за 1593–1643 гг.). В свою очередь, в Центральной библиотеке мормонской церкви из рассматриваемых приходов имеются лишь микрофильмы метрик из Рациборовиц. Первоначальный анализ степени сохранности метрических книг окрестностей Кракова позволяет сделать вывод, что можно провести их сравнительное изучение с метриками краковских приходов. С инициативой оцифровки метрических книг Нового времени, хранящихся в приходских архивах, выступило объединение «Корона северного Кракова», включающее 7 гмин, расположенных в окрестностях города.

Register Books of the Kraków Vicinity Parishes from the 16th-18th c.

The vicinities of Kraków were characterized by favourable natural conditions (e.g. good soils, hydrographic network, developed tract/road network). The proximity of the urban agglomeration and main tracts was a reason for a considerable mobility of peasants from the villages located in the Kraków vicinity. Registration in the register books in the local parishes was introduced relatively early (e.g. in Rudawa parish baptisms and marriages from the 70s of the 16th century). The present knowledge about Modern parish register books is unsatisfactory and the data provided by archives and studies show divergences and need to be verified with the actual state in parishes. For these sources are most often original documents stored on the premises of particular parishes. On the other hand, 19th century registers can usually be found in archives. The State Archive in Kraków holds microfilms of only several rural parishes from the Old Polish period (e.g. parish register books of Raciborowice parish from the years 1604-1797), which were made at the beginning of the 70s of the 20th c. However, scarce originals of the parish registers from the period are preserved in the Archive of the Metropolitan Curia in Kraków (e.g. baptismal register books of Bolechowice parish from the years 1593-1643). The Mormon Church Central Library, in turn, of all the parishes in question holds only the microfilms of the register certificates from Raciborowice parish. The preliminary analysis of the state of preservation of the parish registers from the Kraków vicinity proves that it is possible to undertake their comparative studies with the register certificates from Kraków parishes. The initiative of the digitalization of the Modern register books kept in parish archives has been undertaken by the "Crown of Northern Kraków" Society, embracing seven municipalities from the vicinity of Kraków.